

Veileder

Utgitt av: Barne- og familiedepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
Postboks 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: ifa3-bestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonsnummer Q-1025

Trykk: Zoom Grafisk AS, juni 2001
Opplag 5000
Illustrasjoner: M. M. Malvin

Tiltak mot tvangsekteskap

Veileder for offentlige ansatte i møte med ungdom som trues med eller er utsatt for tvangsekteskap

Veileder

Tiltak mot tvangsekteskap

Veileder for offentlige ansatte i møte med ungdom som trues med eller er utsatt for tvangsekteskap

Hefтет er utarbeidet av Per Øyvind Bastøe
på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet

Innhold

Innledning og bakgrunn

Formålet med veilederen	7
Likeverd i et flerkulturelt samfunn	8
Kultur- og familieverdier	8
Norsk ekteskapslovgivning gjelder	9

Grunnleggende prinsipper for iverksetting av tiltak

Fortrolighet, tillit og respekt	10
Tid og prosess	11
Forstå alvoret, men ikke overdramatiser	11

Offentlige etaters ansvar

Ansvar og samarbeid	12
Skole- og undervisningstjenesten	13
Helsesøsterstjenesten	13
Barneverntjenesten	13
Sosialtjenesten	14
Politi og lensmannsetat	14
Utenriktjenesten	14

Tiltak mot tvangsekteskap

Informasjonsformidling	16
<i>Generell informasjon</i>	16
<i>Spesiell informasjon til dem som er utsatt</i>	17
Møteplasser for ungdom	17
<i>Sosiale nettverksgrupper</i>	17
Dialog, megling og konfliktløsning	18
<i>Prinsipper for megling</i>	19
Hjelp til ny bolig	20
<i>Krisesenter</i>	20
<i>Barneverntjenestens omsorgstiltak</i>	20
<i>Institusjon for mor og barn</i>	20
<i>Egen bolig</i>	21
<i>Bolig hos andre slektninger</i>	21
Tiltak overfor ungdom som har vært utsatt for vold	22
<i>Besøksforbud</i>	22
<i>Voldsalarm</i>	22
Særskilte krisetiltak	22
<i>Ny identitet</i>	22
<i>Oppholdstillatelse</i>	23
<i>Annulering av ekteskap</i>	23

Illustrerende eksempler på bruk av tiltakene

Eksempel 1: Jente, 17 år, norsk statsborger	24
Eksempel 2: Gutt, 19 år, norsk statsborger	25
Eksempel 3: Kvinne, 20 år, utenlandsk statsborger	26
Eksempel 4: Jente, 19 år, norsk statsborger	26
Eksempel 5: Jente, 18 år, norsk statsborger	27

Materiell og litteraturreferanser .....

Informasjonstelefon om tvangsekteskap 815 55 201	30
--	----

Innledning og bakgrunn

Formålet med veilederen

Dette heftet er en veileder for offentlige ansatte som kommer i kontakt med ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap. Heftet gir råd om hva man kan gjøre for å gi hjelp i ulike situasjoner både for å forebygge og for å hjelpe ungdom som er i en krisesituasjon i forbindelse med tvangsekteskap. Dette heftet må sees i sammenheng med andre tiltak som er satt i verk som en del av Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap.

Den primære målgruppen for veilederen er de som i sitt daglige arbeid møter ungdom med minoritetsbakgrunn i ulike situasjoner (skolemyndigheter, oppfølgings-tjeneste, barneverntjeneste, sosialtjeneste, helsesøstertjeneste, sykehus, politi og uten-riktjenesten). Andre instanser og organisasjoner vil også kunne ha nytte av veilederen. Offentlige ansatte plikter å reagere når de får kjennskap til, eller har mistanke om at

ungdom står overfor tvang for å inngå ekteskap eller at de allerede er gift som følge av tvang. Det innebærer som regel først å innhente informasjon gjennom samtale med den unge, deretter å sette i verk adekvate tiltak i henhold til egen etats ansvar eller i samråd med andre.

Likeverd i et flerkulturelt samfunn

Det offentlige hjelpeapparatet er forpliktet til å gi alle landets innbyggere likeverdige tilbud og utviklingsmuligheter. Et flerkulturelt samfunn stiller spesielle krav til offentlige tjenestemenn og -kvinner for å sikre omsorg, rettigheter og rettssikkerhet for alle. Barn og ungdom med minoritetsbakgrunn vil i noen tilfeller ha andre behov enn majoriteten. Ungdom som har blitt, eller står i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap trenger et spesielt vern. Det offentlige hjelpeapparatet har et særlig ansvar for å beskytte mot overgrep som strider mot norsk lov og internasjonale konvensjoner (som menneskerettighetskonvensjonen og barnekonvensjonen).

Kultur- og familieverdier

Som all annen ungdom, kan også ungdom med minoritetsbakgrunn oppleve å møte ulike verdsettelse hjemme og ute. I minoritetsfamilier vil disse ulikhetene ofte være forsterket. Mange klarer på en god måte å forholde seg til dette og å ta det beste fra flere kulturer, mens andre står overfor utfordringer som er vanskelig å takle. Dette kan medføre store konflikter og i verste fall føre til at båndene mellom foreldre og barn brytes.

Selv om det kan synes som det i hovedsak er unge jenter som er utsatt for tvangsekteskap, er dette også et problem som angår gutter. Gutter opplever ofte mindre kontroll fra foreldrene og har større rom for utfoldelse. De utsettes vanligvis for giftepress på et senere tidspunkt enn jentene.

Mange minoritetsmiljøer har en kultur der kollektivet, gruppen og familien står i sentrum. Far, som tradisjonelt har det formelle ansvar utad, kan lett bli utsatt for kritikk fra storfamilien og det øvrige minoritetsmiljøet. Hans ære er i stor grad knyttet til hans evne som forsørger og beskytter av familien. Det er allikevel ingen grunn til å undervurdere mors rolle i familien. Selv om far har det formelle ansvaret utad, vil mor ha mye makt på hjemmebane, og kan ofte være den aktive part i å påskynde et ekteskap. Det forventes at en kvinne beholder sin dyd fram til hun gifter seg. Hun må derfor beskyttes mot alt som truer hennes uskyld. Hvis normene for hva hun kan tillate seg brytes, vil hennes verdi som kvinne forringes. Dette kan medføre at mulighetene for valg av ektemake innskrenkes, og at hun bringer skam over sin familie.

Foreldrene kan bli utsatt for press, både fra slekten og fra andre landsmenn. Det er vanskelig å bryte med kultur- og familieverdier uten å tape ansikt og i verste fall risikere utstøtning og avvising. Dette kan være spesielt vanskelig i et lite land, som Norge, med små innvandrergupper og tette nettverk som det er vanskelig å bryte ut av.

I kulturer hvor man har tradisjoner for arrangerte ekteskap er formålet å styrke familien og dens identitet. For immigranter kan dette forsterkes av et ønske om å ivareta og holde fast på de verdier og normer de har tatt med seg fra hjemlandet. Ungdom er klar over disse forholdene og mange forventer at foreldrene involverer seg i valg av ektefelle. Det finnes ikke grunnlag for å hevde at disse ekteskapene generelt sett er mindre lykkelige enn ekteskap som bygger på forelskelse etter vestlig mønster. Grensen mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap kan være diffus. Utgangspunktet må derfor alltid være ungdommens egen opplevelse av situasjonen.

Norsk ekteskapslovgivning gjelder

Norsk lovgivning gjelder for alle som er bosatt i Norge. Ekteskapsloven stiller bestemte betingelser for at et ekteskap skal være gyldig. Et krav er aldersgrensen på 18 år. Personer under 18 år som har foreldrenes samtykke kan søke Fylkesmannen om å få dispensasjon. Det gis sjelden dispensasjon for ungdom under 17 år. Et annet krav knytter seg til frivillighet. Et ekteskap inngått under tvang kan, ut fra visse betingelser, kjennes ugyldig. Det kan også medføre straffereaksjoner overfor den eller de som utøver tvangen.

For å få oppholdstillatelse på grunnlag av familiegjennforening gjennom ekteskap må begge parter være over 18 år på vedtakstidspunktet. I teorien kan altså en person under 18 år få tillatelse av Fylkesmannen til å gifte seg, men han/hun må vente til fylte 18 år for å få ektefellen til Norge.

Grunnleggende prinsipper for iverksetting av tiltak

Alt arbeid med mennesker forutsetter respekt for fundamentale verdier og prinsipper. I så måte er ikke arbeid overfor ungdom med minoritetsbakgrunn annerledes. Sentrale prinsipper er:

Fortrolighet, tillit og respekt

Fortrolighet forutsetter tillit og respekt. Alle ungdommer opplever seg som unike og vil reagere på forenklinger og forsøk på forhastede løsninger. Først og fremst må ungdom tas på alvor ved å bli trodd, samtidig som det bør oppmuntres til åpenhet.

Understreking av offentlige ansattes taushetsplikt og det å forsikre om at man ikke gjør noe som ungdommen selv ikke ønsker, kan skape tillit. Den unge må være trygg på at det som blir sagt ikke blir videreformidlet. Tilfeller der en offentlig ansatt har meldeplikt etter barnevernloven må behandles med skjønnsomhet.

Det er viktig å ta hensyn til språkbarrierer. Enkelte ungdom og foreldre behersker ikke norsk i tilstrekkelig grad til å kunne kommunisere fullgodt. Grundig og presis formidling av opplysninger er spesielt viktig i situasjoner som er direkte avgjørende for hvilke tiltak man setter i verk. I saker hvor det skal fattes et formelt forvaltningsvedtak er det selvsagt ekstra viktig at informasjonen når fram og blir forstått. I slike sammenhenger bør det derfor alltid benyttes tolk. Det understrekes at tolk må benyttes med følsomhet for kulturelle og etniske ulikheter, selv om tilgangen til tolketjenester er begrenset utover i landet.

Tid og prosess

Det tar tid å etablere tillit. Hvis en går for fort frem, kan det ødelegge tillitsforholdet og ungdom vil vegre seg for å komme tilbake. Samtaler som foregår over tid, vil gi den unge muligheter til å reflektere og tenke over sitt liv og hvilke valgmuligheter som finnes. Hensynet til tid og prosess må selvsagt fravikes der vold eller fare for overgrep gjør en umiddelbar inngripen påkrevet.

Forstå alvoret, men ikke overdramatiser

Problemer i forbindelse med tvangsekteskap må tas på alvor, samtidig som de ikke må overdimensjoneres. Arrangerte ekteskap er vanlig i store deler av verden. Det er glidende overganger fra frivillig arrangerte ekteskap til tvangsekteskap. I møtet med personer med minoritetsbakgrunn er det derfor viktig at det er ungdommens egen opplevelse av hjemme- og familiesituasjonen som er utslagsgivende for hvilken hjelp eller støtte som gis. Mangel på kulturell kompetanse og innsikt kan føre til at man i stedet for å gi hjelp lager nye kriser. At et ekteskap planlegges, trenger ikke å bety at dette skal skje med tvang. Det er viktig å ikke overdramatisere, men å prøve å få så mye saklig informasjon som mulig og å handle deretter.

Offentlig etaters ansvar

Offentlige etater kommer i kontakt med ungdom i ulike situasjoner og i ulike aldre. Etatenes ansvar og oppgaver bestemmes av lover, forskrifter og ut fra lokal organisering og ansvarsplassering. De etatene som omtales her er: skole- og undervisningstjenesten, helsesøstertjenesten, barneverntjenesten, sosialtjenesten, politi og lensmannsetaten og utenriktjenesten.

Ansvar og samarbeid

Enhver offentlig ansatt som møter ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap plikter å gi nødvendig hjelp og støtte. Det kan innebære å innhente mer informasjon, sette i verk tiltak innenfor eget ansvarsområde eller å henvise til en annen instans.

Samarbeid og tverrfaglighet er viktig både fordi problemer i forbindelse med tvangsgifte kan være mangeartede og fordi mange etater og instanser i sitt daglige arbeid kan komme i kontakt med ungdom og familier som trenger hjelp. For å kunne utnytte de samlede ressursene, bør det opprettes tverrfaglige grupper. En tverrfaglig gruppe kan ha som oppgave både å gi generell informasjon og å bistå i krisesituasjoner.

Skole- og undervisningstjenesten

Skolen har i henhold til Opplæringslova et omfattende ansvar overfor all ungdom, både for å formidle kunnskaper og å legge til rette for utvikling og vekst. Ofte er skolens ansatte de første som er i kontakt med ungdom som står overfor tvangsekteskap eller frykter å måtte gifte seg mot sin vilje. Det er avgjørende å reagere tidlig på slike signaler og å sette i verk tiltak tilpasset den aktuelle situasjon – ofte med utgangspunkt i informasjon og kunnskapsformidling, og ofte i samråd med andre etater. Skolen bør for eksempel være oppmerksom når det søkes om permisjon for reise til foreldrenes hjemland for ungdom.

Helsesøstertjenesten

Gjennom helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom får helsesøstertjenesten kontakt med all ungdom. Tjenestene omfatter både helseundersøkelser og veiledning overfor grupper og enkeltpersoner. Temaer som seksualitet, samliv og ekteskap har sin naturlige plass i denne sammenheng og kan være et naturlig startpunkt for helsesøstertjenestens arbeid med ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap.

Barneverntjenesten

Barnevernet har et lovhjemlet ansvar for å gi barn og ungdom under 18 år nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. I situasjoner med mistanke om tvang og overgrep, har barnevernet en særlig plikt til å gi beskyttelse. Barneverntjenesten kan handle både på eget initiativ og etter melding fra andre. I visse situasjoner har offentlige ansatte meldeplikt til barnevernet.

Meldingsfasen i barneverntjenesten skal avklare om det er nødvendig å gå videre med en mer omfattende undersøkelse av saken ut fra en gjennomgang av de opplysninger som framkommer i meldingen. Loven setter klare krav til rask behandling av meldinger og de fleste meldinger behandles innen en uke. Undersøkelsen skal gjennomføres på en slik måte at den skader de berørte parter minst mulig. Ofte løses

en sak underveis i samarbeid med andre instanser. Tidsfrister for gjennomføring av undersøkelser er også nedfelt i barnevernloven. Barnevernstjenestens tiltak og tjenester spenner over et bredt spekter fra frivillige hjelpetiltak til akuttberedskap og omsorgstiltak.

Sosialtjenesten

Kommunene skal gjennom sosialtjenesten fremme økonomisk og sosial trygghet, bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer. Sosialtjenesten skal også medvirke til at sosiale hensyn blir ivare tatt av andre forvaltningsorganer. Tjenestens brukerperspektiv innebærer at en alltid tar utgangspunkt i hvordan situasjonen oppleves fra brukerens synspunkt.

Sosialtjenesten kan gi råd og veiledning og spille en rolle både i å tilrettelegge og koordinere hjelp til ungdom (over 18 år). Sosialtjenesten kan trekke inn eller henvise til andre offentlige tjenester og gi økonomisk sosialhjelp til husleie og livsopphold.

Politi og lensmannsetat

I noen tilfeller vil det være aktuelt å anmelde en sak til politiet. Det gjelder særlig i saker hvor ungdom er utsatt for grov fysisk eller psykisk mishandling. Offentlig ansatte kan henvende seg direkte til politi og lensmannsetat, eller – hvis ungdommen er under 18 år – gå via barneverntjenesten. Saker hvor det er snakk om grov mishandling vil gi grunnlag for ubetinget offentlig påtale. Det er med andre ord ikke nødvendig at fornærmede selv anmelder for at sakene skal etterforskes og eventuelt påtales.

Bestemmelsen om offentlig påtale vil imidlertid ha liten verdi i tilfeller hvor ungdom over 18 år ikke ønsker å foreta anmeldelse. Naturlig nok vil de fleste personer vegre seg for å anmelde egne foreldre. Selv i ekstreme tilfeller med drapstrusler fra egen familie vil mange føle en sterk lojalitet. Slike saker må derfor behandles med stor skjønnsomhet.

Utenrikstjenesten

Utenrikstjenestens hovedoppgave er å ivareta og fremme Norges interesser i forhold til utlandet og å yte nordmenn råd, hjelp og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter, personer og institusjoner. Utenriksstasjonene kontaktes ofte i forbindelse med tvangsekteskap og betraktes assistanse som en viktig konsulær oppgave. Henvendelsene kan gjelde ulike sakskomplekser. Et sakskompleks knytter seg til behandlingen av selve utlendingssaken når en ny eller potensiell ektefelle søker om

visum til Norge. Ambassadene kan da få henvendelse om ikke å utstede visum til vedkommende. I henhold til Utlendingsloven er det ikke en rettighetsbestemmelse å få innvilget visum for familiegjenforeninger når det påvises at ekteskapet er inngått under tvang. Noen ambassader har innført, som fast rutine, intervjuer med begge parter i forhold til om et ekteskap er frivillig eller ikke, såfremt begge parter befinner seg der. Dersom den ene parten er i Norge kan Utlendingsdirektoratet gjennomføre intervju av denne. I tvilstilfeller oversender ambassaden saken til Utlendingsdirektoratet til avgjørelse. Ambassadene kan kun innvilge visum. Søknad om oppholdstillatelse avgjøres av Utlendingsdirektoratet.

Et annet sakskompleks er relatert til at en norsk statsborger står overfor tvangsgifte i sitt hjemland. For at en utenriksstasjon skal kunne ta opp saken, er det nødvendig at en anmelder forholdet i Norge eller at vedkommende selv henvender seg til ambassaden. På instruks fra Utenriksdepartementet vil stasjonen kunne iverksette undersøkelser og søke å bringe på det rene vedkommendes faktiske situasjon. Ambassadene kan i denne sammenheng stå overfor svært komplekse problemstillinger, hvor skjønnsomhet og tverrkulturell forhandlingskompetanse må anvendes.

Konsulær bistand fra norsk utenrikstjeneste vil bare kunne ytes til personer som er norske statsborgere. Mulighetene for slik bistand kan ofte begrenses av at den norske ungdommen har dobbelt statsborgerskap. Myndighetene i det andre landet kan da, etter folkeretten, velge å se bort fra den norske henvendelsen. God og omfattende koordinering og samhandling med ulike etater i Norge er ofte avgjørende for å komme fram til en god løsning.

Tiltak mot tvangsekteskap

Det er et spekter av tiltak og virkemidler som kan anvendes overfor ungdom som trues med eller utsettes for tvangsgifte. Hvilket tiltak som bør anvendes avhenger av blant annet alderen på ungdommen, hvilken fase i forhold til ekteskap ungdommen er, i og ungdommens relasjoner til sin nærmeste familie. Ofte er det nødvendig å kombinere ulike tiltak ut fra den enkelte ungdoms behov.

Informasjonsformidling

Generell informasjon

En del ungdom med minoritetsbakgrunn har problemer med å kjenne seg igjen i den offentlige debatten om tvangsekteskap. Media har en tendens til å fokusere på ekstreme enkeltepisoder med tvang og vold som ingredienser. Det kan bidra til stigmatisering av

deler av minoritetsbefolkningen. Generell informasjon må gis på en måte som unngår å støte bort utsatte grupper. Kommer man i forsvarsposisjon, skaper det et dårlig klima for læring og utvikling. Informasjon må samtidig gis på en måte som ikke etterlater tvil om hvilke lover og retningslinjer som gjelder for inngåelse av ekteskap i Norge.

Endring forutsetter en konstruktiv dialog mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen og innad i minoritetsgruppene. For å få dette til, må det skapes trygge arenaer for dialog og utveksling av erfaringer. Samarbeid med lokale innvandrersorganisasjoner om møter og foredrag hvor en kan ta opp tema knyttet til familieverdier og forholdet mellom majoritets- og minoritetskulturer, kan være et mulig virkemiddel. Både innvandrersorganisasjoner og innvandreretat kan være nyttige støttespillere i denne sammenheng.

Spesiell informasjon til de som er utsatt

Ungdom som trues med eller er utsatt for tvangsgifte har behov for spesiell informasjon som har tilknytning og relevans til deres spesielle situasjon. Skolen og steder der ungdom møtes er viktige arenaer for formidling av informasjon til de som er berørt. I tilfeller hvor en som offentlig ansatt får henvendelse fra ungdom som er bekymret for å bli tvangsgiftet er det viktig å gi relevant informasjon. Slik informasjonen kan omfatte:

- Lover og regler
- Oversikt over hvor man kan få hjelp
- Mulige hjelpetiltak i en krisesituasjon
- Offentlige etaters oppgaver og plikter

Møteplasser for ungdom

Sosiale nettverksgrupper

Åpne sosiale grupper finnes i ulike sammenhenger. For eksempel har innvandreretater eller frivillige organisasjoner enkelte steder tatt initiativ til å etablere grupper. Andre steder har krisesentre etablert nettverk for tidligere beboere. En uformell møteplass kan etableres ved at man stiller til disposisjon lokale og fastsetter tidspunkt for når møtene skal foregå. Hensikten er å gi mulighet til å knytte kontakter og gi sosialt påfyll. Det er ikke nødvendigvis grupper som kommer sammen for en bestemt hensikt eller et bestemt problem, men kan rett og slett fungere som en møteplass.

Dialog, megling og konfliktløsning

Dialog, megling og konfliktløsning benyttes i ulike sammenhenger når mennesker opplever konflikter eller samlivsproblemer. For å finne en løsning er det viktig å legge til rette for at partene både får uttrykke seg og blir hørt. En kulturveileder eller megler kan hjelpe partene til selv og få innsikt og til selv å finne løsninger. Dialog, megling og konfliktløsning i denne sammenheng har som mål at tvangsekteskap unngås. Konsensus og bred enighet er ikke nødvendigvis avgjørende. I så måte skiller denne type intervensjon seg fra tradisjonell megling og konfliktløsning.

Når en står overfor ungdom som trenger hjelp, må en alltid vurdere om det er mulig å gå inn i dialog med foreldrene. Det at ungdommen ønsker innblanding fra andre, kan bety at hun/han mener dette kan føre fram til noe. Det er selvsagt ofte svært ulike oppfatninger mellom foreldre og barn, og svært ulike tolkninger av den samme situasjonen. En samtale med foreldrene uten at ungdommen er tilstede kan være nyttig for å få foreldrene til å føle seg frie til å snakke om forholdet til sin datter eller sønn. Slike samtaler forutsetter klare avtaler med ungdommen og at en på forhånd har klarlagt hva og hvor mye en kan si.

Dialog og megling kan være en mulighet i situasjoner hvor det ser ut til å ha låst seg mellom foreldre og ungdom. Forutsetning for at man går inn må være et uttalt ønske fra ungdommen og foreldrene. Kulturveilederen/megleren må ha tillit og legitimitet hos både foreldre og barn. Ut fra forholdene kan det også være aktuelt at offentlig ansatte som kjenner familien (lærer, helsesøster, innvandrerkonsulent) er tilstede i det første møte.

En typisk meglings sak kan arte seg på denne måten:

Når den første kontakten er gjort med organisasjonen/etaten, vil en få i stand et møte med ungdommen. En søker å få en bredest mulig forståelse av problemene, og de forskjellige parters standpunkt. Ungdommen vil også få forelagt seg de forskjellige alternativene til videre gang i saken. Ved neste møte som avholdes vil også barnevernet være med, dersom barnevernet (ungdom under 18 år) eller familien ønsker det. Her søker en å få til en gjensidig utveksling av informasjon. En går nøyere inn på de alternativene som virker mest aktuelle.

Ved tredje møte innkalles familien. Selve meglingen starter. En forsøker å bevege seg fra en konfrontasjon til en konstruktiv dialog. Under megling er det svært viktig at partene snakker med hverandre ikke om hverandre. I det fjerde møtet trekkes alle partner med. Tolkene/veilederne deltar i meglingen dersom det er behov for det, men i minst mulig grad. Etter siste megling inviteres til et oppfølgingsmøte med partene – hver for seg.

Dersom familien er interessert i videre megling er dette mulig. De kan komme en gang i uka i to til tre måneder, eller etter behov. Dette er et tilbud til alle de av partene som føler at de trenger det. Det vil si at flere møter kan bli holdt uten at begge (alle) parter i konflikten deltar. Formålet er blant annet å følge med i den videre utviklingen – situasjonen i sakene kan endre seg. I saker der megling blir brukt er arbeidet både før, og ikke minst etter, veldig viktig. Oppfølging kan være nødvendig i lang tid, selv etter en forholdsvis vellykket megling. Etter at en slik sak er gjennomført kan det ofte ha oppstått et tillitsforhold som gjør at familien kommer tilbake med andre problemer som de ønsker hjelp med.

Prinsipper for megling

Hvis familien ønsker å gå inn i en meglings situasjon, er det viktig at de som deltar i prosessen er bevisste på at endring tar tid, og ikke forventer resultater etter første møte. Utgangspunktet for slike samtaler må ikke være å belære, men å etablere en dialog en kan bygge videre på. Så langt det er mulig må det etableres et klima og et miljø hvor det er muligheter og rom for å ta opp sensitive temaer. Hvis det lykkes, har man også muligheter for å forebygge uønskede handlinger.

Direkte uttrykk for bekymring over ungdommens hjemmeforhold fra meglerens side kan virke som utidig kritikk, og skape et dårlig klima for kommunikasjon. Egne meninger om likestilling og kjønns moral kan også være utidige. Formålet må primært være å skape anledning for åpen kommunikasjon om familierelasjoner, tanker og ønsker om framtiden osv. For å få til en vellykket megling, er det en forutsetning at det settes av nok tid. Selv om det uttrykte målet med denne type megling er at ungdommen ikke skal tvinges til ekteskap, er hensikten også at både foreldre og barn skal få mer tillit til hverandre.

Hjelp til ny bolig

Når andre tiltak ikke nytter eller når situasjonen er alvorlig og akutt, kan det være aktuelt å tilby nytt bosted på midlertidig eller permanent basis. Det foreligger flere ulike muligheter.

Krisesenter

Krisesentrene er et tilbud til mishandlede kvinner over 18 år som har et midlertidig beskyttelsesbehov. Sentrene kan også gi bistand i forhold til kontakt med det offentlige hjelpeapparatet. Krisesentrene har døgnåpent og kan kontaktes til alle døgnets tider. De fleste sentre har en maksimal botid på tre måneder og vil derfor bare representere et midlertidig botilbud inntil man finner andre løsninger.

Barneverntjenestens omsorgstiltak

Beredskapshjem, fosterhjem og barneverninstitusjon er tiltak under barneverntjenesten for ungdom under 18 år.

Beredskapshjem er en midlertidig plassering mens utredning rundt familien og barnet pågår, for eksempel i påvente av en fylkesnemndsavgjørelse og senere plassering i fosterhjem eller institusjon. Tilbudet ivaretas av vanlige familier med ressurser til å ivareta barn og ungdom i krise. Det vil stort sett være norske familier som fungerer som beredskapshjem. En bør derfor legge til rette for at det tilbys veileder som innehar den nødvendige kulturkompetanse.

Fosterhjem og barneverninstitusjon er langsiktige omsorgstiltak som anvendes i situasjoner der det er behov for å bygge opp en ny omsorgsbasis. Tiltakene anvendes etter en inngående vurdering av det enkelte barn eller ungdom.

Institusjon for mor og barn

Institusjoner for mor og barn er et tilbud til kvinner med små barn som av en eller annen grunn trenger assistanse, råd og hjelp til å fungere som omsorgsperson for barnet. For unge kvinner med små barn kan sosialtjenesten i samarbeid med barnevernet utrede muligheten for plass på en institusjon for mor og barn. Dette kan være et aktuelt tiltak for kvinner som er blitt «hentet» i hjemlandet for å bli gift med norsk statsborger og hvor det er små barn med i bildet.

Mange av kvinnene som kommer fra land med muslimske familietradisjoner er vant til å leve beskyttet og er derfor ikke forberedt på å ta eneansvar for alt det praktiske som følger med det å bo for seg selv. En institusjon for mor og barn har en kollektiv boform, og kan derfor være en god løsning inntil det er etablert et nytt nettverk rundt kvinnen og barnet.

Egen bolig

For mange unge som bryter med familien kan det være aktuelt å flytte for seg selv i egen hybel eller leilighet. Dette gjelder spesielt for ungdom som er vokst opp i og kjenner det norske samfunnet. En bør være oppmerksom på at det kan være en stor påkjenning for en ungdom som bryter ut av sitt nettverk å skulle stå på egne ben uten noe støtte rundt seg. En må derfor arbeide med å etablere et godt nettverk rundt ungdommen når dette skjer, for eksempel ved å benytte støttekontakt, gi tilbud om samtalegrupper etc.

Bolig hos andre slektninger

Selv om en del kollektive samfunn har tradisjoner for å flytte barn eller ungdom til slektninger når det oppstår konflikter og problemer, er det ikke sikkert at dette er en god løsning når det gjelder ungdom som flykter fra tvangsekteskap i Norge. Som regel bør dette derfor frarådes. Ofte vil store deler av slekten være involvert i valg av ektefelle, noe som gjør det vanskelig å søke støtte hos disse. Mange ungdommer vil derfor møte mye motstand fra den øvrige familie. En skal allikevel ikke se bort fra at dette kan være en løsning i spesielle tilfeller. Forutsetningen må da være at de aktuelle slektninger har forståelse og respekt for ungdommens valg.

Tiltak overfor ungdom som har vært utsatt for vold

Besøksforbud

Når ungdom bryter med familien og det er fare for gjentatt vold fra nære familie-medlemmer, kan det overfor politiet fremsettes et krav om besøksforbud. Vilklårene for å ta bestemmelsen i bruk er at det på grunn av særlige forhold antas å foreligge risiko for en voldelig eller truende handling. Paragrafen vil kunne benyttes i tilfeller der ungdom utsettes for vold og drapstrusler fra nær familie. Bestemmelsen gir påtalemyndigheten adgang til å forby en person å oppholde seg på et bestemt sted, forfølge, besøke eller på annet vis kontakte den som er beskyttet av besøksforbudet. Barneverntjenesten eller andre kan fremsette krav om besøksforbud på vegne av ungdommen, enten skriftlig eller muntlig til politiet. Det er ikke krav om politi-anmeldelse for å få utferdiget et besøksforbud.

Voldsalarm

Politiet kan tildele voldsalarm til personer som er utsatt for vold eller trusler om vold, enten fra nær familie eller andre. Alarmen består av en mobil enhet som kan benyttes innendørs. Ved å trykke på alarmen, vil politiet høre hva som skjer i boligen og om nødvendig rykke ut i løpet av kort tid. Tiltaket har vist seg å ha forebyggende effekt når det gjelder beskyttelse av utsatte personer. Voldsalarmen er gratis og kan vanligvis installeres i løpet av 24 timer. Forespørsel kan rettes til politiet. Det er ikke nødvendig med politianmeldelse for å få tildelt alarm. Tildeling av voldsalarm skjer for å løse akutte problemer. Ordningen er ikke ment å være av permanent karakter, og politiet skal evaluere situasjonen fortløpende.

Særskilte krisetiltak

Ny identitet

Det å medvirke til at en ungdom får ny identitet og nytt permanent bosted er et dramatisk tiltak som bare unntaksvis bør anvendes.

I ekstreme tilfeller hvor kvinner og ungdom har vært utsatt for grov vold og draps-trusler etter at de har brutt med familien, kan det være et behov for å bytte navn og bo på hemmelig adresse.

Henvendelse med forespørsel om hemmelig adresse og navneendring skal rettes til Folkeregisteret i kommunen. Det er et krav om at forholdet politianmeldes for at folkeregisteret skal gå med på at opplysningene om bosted skal være strengt fortrolig, både overfor private og offentlige instanser. De som ikke ønsker å anmelde sine foreldre, vil allikevel kunne søke om å bo på hemmelig adresse og skifte navn.

Vedkommendes adresse vil da ikke bli behandlet strengt fortrolig. Det betyr at for eksempel barneverntjeneste, sosialkontortjeneste og inkassobyråer har rett til å få opplysninger om adressen.

Oppholdstillatelse

For en person som er blitt hentet i hjemlandet for å bli gift med norsk statsborger, vil grunnlaget for oppholdstillatelsen være ekteskapet og som regel falle bort hvis han/hun skiller seg og ekteskapet har vart mindre enn 3 år. En kvinne som kommer fra et land med strenge religiøse tradisjoner kan utsettes for sanksjoner og utstøtelse hvis hun vender tilbake til hjemlandet som skilt. I ekstreme tilfeller kan det være fare for kvinnens liv.

I følge Utlendingsforskriftene vil en kvinne få oppholdstillatelse hvis hun kan sannsynliggjøre at hun er mishandlet i ekteskapet. Hvis kvinnen har flyktet til et krisesenter, vil det i mange tilfeller være tilstrekkelig at krisesenteret sender en rapport på forholdet. Annet grunnlag for opphold kan være at paret har felles barn. Et barn i Norge har rett til kontakt og samvær med begge foreldre. I saker som gjelder oppholdstillatelse og fare for utsending bør alltid en advokat involveres i saken for å bistå med råd og veiledning og påse at klientens rettigheter blir respektert. Etter reglene i rettshjelploven dekker staten utgifter til juridisk bistand i form av fritt rettsråd, fri sakførsel og/eller fritak for rettsgebyr uten behovsprøving i saker som gjelder mishandling av kvinner i særskilte tilfeller. I andre tilfeller gis det etter behovsprøving.

Annullering av ekteskapet

I henhold til ekteskapsloven kan en som er tvunget til å gifte seg få ekteskapet kjent ugyldig. «Tvang» tolkes i denne sammenheng i en rettslig betydning, det vil si at tvang i «en viss styrke» og «et visst omfang» må kunne bevises.

Et ekteskap som blir kjent ugyldig, behandles som om ekteskapet aldri har eksistert. En konsekvens av dette er at eventuelle barn som partene har fått sammen, vil være født utenfor ekteskap. For ungdom vil det ofte være konfliktfylt å skulle gå til domstolene for å få et ekteskap kjent ugyldig. Selv om den formelle motparten i slike saker vil være den personen vedkommende er gift med, vil det allikevel representere en kritikk mot foreldrene som har vært delaktige i tvangsgiftingen.

Illustrerende eksempler på bruk av tiltakene

Eksempel 1: Jente, 17 år, norsk statsborger

Jenta kontakter klassestyrer og angir å ha vært utsatt for mye vold fra foreldrene. Familien planlegger å reise til hjemlandet i nærmeste framtid. Det foreligger mistanke om at de i denne sammenhengen planlegger å gifte henne bort til sønn av en bekjent av familien. Jenta ønsker hjelp til å komme ut av situasjonen. Hun fyller 18 år om 2 måneder.

Når ungdom utsettes for fysiske og psykiske overgrep fra nær familie, har man både rett og plikt til å ta kontakt med barnevernet. I denne saken bør det ikke herske tvil. Det er viktig å forklarer jenta hva man kan gjøre, som for eksempel å følge henne til barnevernet og å forklare hva de vil kunne bistå med.

Etter at barnevernet er involvert, er det viktig at disse på best mulig måte søker å skape et godt tillitsforhold til den unge. Dette gjør man bl.a. ved å forsikre henne om at man ikke gjør noe som ikke hun vil. Hun må føle at hun har styringen, samtidig som barnevernet må ta ansvar for at hun får den hjelpen og støtten hun har behov for.

Hvis ungdommen ikke ønsker seg tilbake til hjemmet, vil det være barnevernets plikt å skaffe henne et trygt sted å bo. Barnevernet må i så fall gjøre et hastevedtak om midlertidig omsorgsovertakelse. Hvis det ikke er plass i fylkeskommunens beredskapshjem, bør en vurdere plassering på Krisesenter. Hvis jenta plasseres på egen hybel, trenger hun sterk og tett oppfølging av voksne den første tiden. Det er viktig å ha i minne at mange unge kvinner fra minoritetsmiljøer ikke er komfortable med å bo alene i en liten leilighet. Den beste løsningen vil derfor i mange tilfeller være plassering i en eller annen form for kollektiv. I et tilfelle som dette bør det ikke vurderes megling før man plasserer ungdommen. Hvis ungdommen har mye angst for represalier fra familien, bør barnevernet vurdere å kontakte politi for å be om besøksforbud. Hvis hun flytter til egen hybel, bør man også vurdere innlegging av voldsalarm.

Eksempel 2: Gutt, 19 år norsk statsborger

Gutten har nettopp avsluttet videregående skole. På en sammenkomst i forbindelse med avslutningen kommer han i samtale med en av lærerne som han har utviklet et godt forhold til. Under samtalen uttrykker han sterk engstelse for at foreldrene i nær framtid planlegger bryllup for han og en kusine i hjemlandet. Kusinen er 21 år og datter av mors søster. Han har møtt henne flyktig for 2 år siden da familien besøkte hjemlandet, og har ingen gode følelser for henne. Gutten er forelsket i en annen og ønsker på ingen måte å gifte seg, men er redd for konsekvensene hvis han nekter. Det er ingen tradisjon i familien for å gå imot fars eller mors ønsker.

Avtal tid for skikkelig samtale med denne ungdommen. Informer om norsk ekteskapslovgivning og de begrensninger som går fram av loven, blant annet i forhold til frivillig samtykke. Hvis han ønsker bør han henvises til en sosialkurator som kan gi han nødvendig støtte og hjelp videre. Denne ungdommen bør styrkes på å kunne gå inn i forhandlingsposisjon med sine foreldre. Hvis ikke dette lykkes og han selv ønsker det, kan megling med involvering av andre viktige voksne være en mulighet. Dette må være personer som både gutten og hans foreldre har tillit til. Et foreløpig mål i en slik megling kan innebære utsettelse av bryllupet, for eksempel i 2 år. Han bør også informeres om hvilke muligheter han har hvis han kommer i en situasjon hvor familien slår hånden av han.

Eksempel 3: Kvinne 20 år, utenlandsk statsborger

Kvinnen flyttet til Norge for to år siden etter at hun hadde giftet seg med en mann som hun knapt kjente på forhånd. Bryllupet var arrangert av hans og hennes familie. Selv om hun ikke likte mannen, så hun på giftemålet som en mulighet til økonomisk trygghet for seg og sin familie. Ekteparet har en sønn på 1 år. Mannen er norsk statsborger. Paret har under hele hennes opphold i Norge bodde sammen med mannens familie. Kvinnen har vært behandlet som en huslave av svigerfamilien. Hun har vært utsatt for vold både fra mannen og hans eldre bror. På tross av at hun har bodd to år i Norge, snakker hun knapt et ord norsk. Verken svigerfamilien eller hennes mann har tillatt henne å delta i norskkurs.

Kvinnen kommer i kontakt med sosial vaktjeneste etter at hun kommer gråtende dit en ettermiddag med barnet på armen. Ingen vet hvordan hun har funnet fram, men sannsynligvis er hun blitt vist dit av personer som har observert hennes fortvilelse.

Dette er en krisesituasjon. Kvinnen må ikke sendes tilbake før man har fått klarlagt hva problemet består i. En bør derfor i første omgang skaffe tolk. Hvis ikke tolk kan skaffes i løpet av kort tid, bør kvinnen plasseres på krisesenter. Allerede neste dag bør det settes av tid til samtale med tolk. Etter å ha hørt hennes historie, bør hun informeres om hva hjelpeapparatet kan gjøre for henne. Hvis hun fortsatt skal bo på Krisesenteret, bør en representant fra Krisesenteret være tilstede under samtalen. En må hele tiden være bevisst på at denne kvinnen mangler de helt grunnleggende kunnskaper om det norske samfunnet. Informasjonen må derfor inneholde alt som kan antas å ha interesse for hennes livssituasjon. Dette innebærer blant annet økonomiske ytelser og hva disse skal dekke. Når det gjelder bolig, vil det være naturlig å søke denne kvinnen inn på en institusjon for mor og barn hvor hun gjennom samhandling med andre norske kan tilegne seg språket. Så snart som mulig bør en søke å få henne inn på et norskkurs for innvandrere, samtidig som en søker barnehageplass for hennes sønn. Denne kvinnen er engstelig for, og ønsker heller ikke, å bli sendt tilbake til familien i hjemlandet som skilt kvinne. Advokat må derfor kontaktes for å kunne bistå henne i søknad om oppholdstillatelse, men også i spørsmål som gjelder barnets samvær med far.

Andre tiltak som bør vurderes er besøksforbud for mann og svigerfamilie, voldsalarm og støttekontakt.

Eksempel 4: Jente, 19 år, norsk statsborger

Jenta har vært på ferie i hjemlandet med mor og 4 søsken. En uke etter at hun ankommer begynner mor og tante å planlegge bryllup for henne og en fetter. Når hun forsøker å protestere får hun beskjed av far om at hvis hun ikke adlyder, kan hun glemme å komme tilbake til Norge. Passet blir deretter tatt fra henne. Noen dager etter bryllupet er hun på shoppingtur med tante og en eldre søster. Under påskudd av

å skulle gå på toalettet i et stormagasin klarer hun å stikke av og ta seg fram til den norske ambassaden hvor hun forteller om sitt problem og ber om hjelp til å komme tilbake til Norge.

Ambassadepersonellet bør ikke slippe fra seg denne kvinnen før det er ordnet med nye innreisepapirer. Alt som tidligere er sagt om informasjon gjelder også her, blant annet om norsk ekteskapslovgivning. Hvis hun mangler tillitspersoner hun kan bo hos når hun vender hjem igjen, bør sosialkontoret i Norge kontaktes slik at hun kan bli mottatt av voksne, ansvarlige personer når hun kommer til flyplassen. Hvis hun ønsker, bør hun få hjelp til å ta de skritt som er nødvendig for å få ekteskapet annullert. Når det gjelder bolig, vil det være sosialkontoret som er ansvarlig for å skaffe passende bolig når hun er i Norge. I samråd med jenta bør flere alternativer vurderes (hybel, krisesenter etc.).

Eksempel 5: Jente 18, år norsk statsborger

Jenta oppsøker skolens rådgiver og forteller om store konflikter med foreldre som synes hun er blitt for norsk og som med ulike midler forsøker å begrense hennes livsrom. Dette har forverret seg etter at foreldrene fikk mistanke om at hun har fått en kjæreste. Hun får blant annet ikke lov til å delta i treningsaktiviteter og blir nektet å være sammen med klassevenninner på fritida. Hjemme føler hun seg som en fange og får ikke lov til å lukke døren til rommet sitt. Far er særdeles ivrig i å holde henne under oppsikt til alle døgnets tider. Dette har skapt en uholdbar situasjon hjemme, og jenta har etter hvert begynt å lyve overfor foreldrene for å kunne delta i «forbudte» aktiviteter. Familien besøker ofte hjemlandet og jenta er redd for at de i forbindelse med en slik reise vil sørge for å arrangere ekteskap for henne, noe hun er sterkt imot.

Det som er sagt tidligere om å ta ungdom på alvor, gjelder ikke minst her. Vær oppmerksom på at hun kan være engstelig for at hennes betroelser kan lekke ut i klassen og på denne måten komme fram til hennes foreldre, spesielt hvis hun har klassekamerater med samme bakgrunn. Hun må derfor trygges på dette.

Etter første møte er det viktig å gjøre klare avtaler om et nytt møte. Alt etter hvor bekymret hun er, kan det også være en ide å lage en avtale på hva som kan gjøres hvis hun ikke møter opp til avtalt tid eller rett og slett blir borte fra skolen. En må aldri se bort fra at det kan skje overgrepssituasjoner hvor ungdom blir tatt ut av landet med tvang. Slike situasjoner bør en derfor gardere seg mot ved å lage klare avtaler når man får bekymringsmeldinger fra unge gutter eller jenter.

I denne situasjonen kan en også vurdere megling, men dette må være et uttalt ønske fra jenta. Hun vil naturlig nok være den som har kunnskap om hjemmeforholdene og vil kanskje ha egne meninger om hvilke tiltak som har muligheter for å lykkes.

Materiell og litteraturreferanser

Litteraturliste:

- Bredal, Anja 1998 *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Kompetansesenter for likestilling
- Bredal, Anja 1999 *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. Tema Nord 1999:604. København: Nordisk Ministerråd

Materiell i forbindelse med Handlingsplan mot tvangsekteskap:

- *Handlingsplan mot tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 1998. Q-0980/2
- *Sluttrapport fra seminaret TVANGSEKTESKAP, Quality Ambassador Hotell Drammen, 20.-21. april 1998*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1019B
- *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne*. Utarbeidet av Berit Thorbjørnsrud. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1020B
- *Tvangsekteskap – en utfordring for deg som er ansatt i det offentlige*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1021B
- *Tvangsekteskap. Informasjon til foreldre*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1022B
- *Tvangsekteskap. Informasjonskort til ungdom*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1026B
- *Lover og konvensjoner relatert til tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2001, Q-1027B
- *Systematisering av erfaringer fra arbeid mot tvangsekteskap*. Utarbeidet av Camilla Kayed. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1023B
- *Tiltak mot tvangsekteskap – veileder for offentlige ansatte i møte med ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap*. Utarbeidet av Per Øyvind Bastøe. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001. Q-1025B
- *Hva vet du om meg?* Video. Utarbeidet av Cliff A Moustache, Nordic Black Theatre og Tanvir Ul Hassan, Kreativ Media Produksjon. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001. Q-1024B

Informasjonstelefon om tvangsekteskap 815 55 201

Dersom det skulle være behov for ytterligere informasjon, råd eller veiledning – kontakt Informasjonstelefonen om tvangsekteskap på nummer 815 55 201. Telefonen er opprettet av Barne- og familiedepartementet og drives i regi av Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS).